

Н.В. Гаврилова, К.В. Караман

ЄВРОСКЕПТИЦИЗМ: ПРИЧИНИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

В статті досліджується проблема євроскептицизму – складного явища, яке сьогодні є знаковим в житті Європейського Союзу. В статті розглядаються фактори під впливом яких скептицизм, який був в минулому проявом маргінальності, трансформувався в ідеологію та політичну силу, яка на сьогодні знаходиться при владі в ряді європейських країн. Причини такої трансформації відбувались під впливом зовнішніх факторів, до яких автор відносить розвиток глобалізаційних процесів, світову економічну та міграційну кризи; внутрішні фактори пов'язані з діяльністю правлячих структур ЄС, які все більше викликають критику та недовіру з боку громадян ЄС, значна частина, яких сьогодні не вірить як в здібність ЄС адекватно реагувати на загрози та виклики, так і їх небажання відобразити в своїй політиці сподівання та потреби людей. В статті робиться висновок, що євроскептицизм є реальною загрозою для подальшого розвитку процесів євроінтеграції, про що впевнено свідчить Брекзїт.

Ключові слова: *Євроскептицизм, Європейський Союз, криза, міграція, інтеграція.*

У 2017 р. Європейський Союз відсвяткував свій 60 ювілей. Створене в 1951 р. Об'єднання вугілля та сталі трансформувалась в унікальне міжнародне об'єднання, яке не мало аналогів у світі – з'єднало 28 країн з населенням понад 400 мільйонів людей, на долю якого приходилось 25% світового ВВП. Протягом багатьох років проект слугував для його учасників гарантією оптимістичних уявлень про їх майбутнє, для інших вкрай привабливою ціллю, тієї «обителлю» під дахом якої їм буде гарантовано більш комфортне існування та передбачуване стабільне майбутнє.

Сьогодні цей унікальний інтеграційний проект переживає глибоку кризу, яка носить системний характер [1, с. 57]. Яскравим її проявом став Брекзїт, який продемонстрував домінування євроскептиків серед англійського суспільства. Результат референдуму в Британії, в ході якого 52% населення заявило про небажання жити в межах ЄС, тим самим продемонструвавши ступінь загроз євроскептицизму – явища, яке в майбутньому призведе до «ренаціоналізації» Старого Світу [13, с. 99].

Євроскептицизм в сучасному політичному ідеологічному просторі об'єднує Європу із маргінального вища, трансформує в стійкий тренд політичного, ідеологічного, громадського життя країн-членів ЄС. На його основі їде процес формування нових протестних громадських рухів. Його постулати міцно увійшли в програмні установки політичних партій.

Сьогодні євроскептицизм став новим фактором європейської політики [6]. Вперше, доказам цього стали вибори до Європейського парламенту 2014 р. в ході яких, партії, які підтримували цю ідеологію та політику значно зміцнили свої позиції. Виборчі кампанії президентів та до парламентів 2014-2018 рр. стали переконливим доказом, що він є

стійким трендом політичного, ідеологічного, громадського життя країн-членів ЄС. На його основі відбувається процес формування нових протестних громадських рухів. Його постулати міцно увійшли в програмні установки політичних партій, які сьогодні в цілому ряді країн знаходяться при владі, чи мають значний вплив на формування внутрішньої та зовнішньої політики в багатьох країнах [5, с. 24].

Таким чином, вивчення ЄС вимагає здійснення аналізу проблеми, пов'язаної з євроскептицизмом. Україна, реалізуючи курс на європейську інтеграцію, розбудовуючи свої відносини з країнами ЄС повинна враховувати наявність даних тенденцій.

Актуальність даної проблеми обумовлена також тим, що вона поки не знайшла відображення у вітчизняній історіографії. Серед праць українських авторів необхідно виділити наступні: С.Артъомова, М.Гримська, М.Шепелєв.Більш активно проблема євроскептицизму вивчається закордонними дослідниками, серед яких особливий інтерес представляють праці Д. Альбертіні, С. Бачковські, Д. Дусе, К. Зуба, В. Ігуне, П. Копецки, Л. Куальє, К. Мюдде, С. Рііхсой, Н. Сіттер, П. Таггарт, Р. Тієрські, К. Флуд, Ю. Хабермаса. Ф. Хартлеб, А. Щербяк, а також автори представники пострадянського простору – С. Бірюкова, Ю. Борко, Г. Вайнштейн, А. Коваленко, І. Прохоренко, І. Семенко, А. Шейліс, Н. Шмельов, В. Якушин.

Метою даної статті є дослідити причини та умови формування такого складного явища, яким є євроскептицизм.

Термін «євроскептицизм» появився в середині 80-х років ХХ ст. в Британській пресі для характеристики виняткової позиції Британії з питань економічної та політичної інтеграції [16, с. 122]. Цей термін увійшов у політичний дискурс вже в ході дебатів при обговоренні Маастрихтського договору, коли виявились явні протиріччя по відношенню до ряду його статей, а потім параметром для характеристики позиції незгоди чи невдоволених до того як він реалізується. На сьогоднішній день відсутнє єдине тлумачення даної дефініції. Нами буде використовуватись визначення цього поняття, яке надано в енциклопедії «Британіка», де євроскептицизм визначається як політична доктрина, що припускає дистанціювання від Європейського Союзу. Пояснення, яке слідує за визначенням також лише трохи прояснює ситуацію: «Політичні партії, які стоять на євроскептичних позиціях, є переважно популістськими силами та в основному підтримують вимоги більш жорсткого контролю над імміграцією поряд із закликами до демонтажу або спрощення бюрократичної структури ЄС [17].

В науковому дискурсі дискусійний характер носить і проблема типологізації «євроскептицизму» в контексті якої дослідники виділяють цілий ряд його форм – «м'який», «жорсткий», «розсіяний» тощо [5, с. 24]. У той же час існують спільні знакові характеристики - це критичне відношення до ЄС, недовіра до його інститутів, вимога його трансформації чи небажання зв'язувати майбутнє своєї країни з цією структурою [19, с. 12].

Розглядаючи причини цього феномену, необхідно підкреслити, що вони носять комплексний характер – це по-перше, по-друге їх можна розділити на зовнішні та внутрішні. Якщо перші знаходяться за межами зони впливу ЄС, носять глобальний характер, то внутрішні – це результат діяльності структур ЄС, процесів, які розвиваються в межах всього ЄС чи його держав-членів. Крім того, фактори можна диференціювати в залежності від знакових характеристик відповідності тієї чи іншої сфери, де вони діють – економічна, соціальна, культурно-гуманітарна тощо. Одночасно, як вважає ряд дослідників, розвиток євроскептицизму проходить під впливом національних

особливостей, які обумовлюють специфіку розвитку даної країни - менталітет її населення, історична пам'ять, рівень розвитку суспільної свідомості та громадського суспільства [9, с. 34; 5, с. 26].

В рамках даної статті розкрити весь комплекс причин, пов'язаних з феноменом «евроскептицизму» не представляється можливим. Предметом нашого дослідження будуть являтися фактори, які найбільш значимі й відіграють домінуючу роль в його становленні та розвитку. Серед зовнішніх факторів, які сприяли формуванню сприятливих умов для євроскептицизму, домінуючим, на наш погляд стали процеси глобалізації. Європейський Союз, будучи найбільшим інтеграційним об'єднанням на світовому просторі, опинився в центрі глобалізаційних процесів, що обумовило високу ступінь його залучення в глобальний, економічний, фінансовий, політичний, культурний, світовий простір. В силу високого рівня глобалізованості, громадяни ЄС відчують наслідки глобалізації у всіх сферах свого життя. Так, в економічній сфері наслідки світової економічної кризи 2008 р. стали тяжкими для більшості громадян ЄС.

Більша частина країн понині знаходяться в стадії рецесії, демонструючи 1-1,2% зростання ВВП. А така країна як Греція, яка опинилась на межі дефолту в 2008-2009 рр., понині не здобула позитивну динаміку, зовнішній її борг за 2011-2012 рр. зріс з 126 до 156 %, кількість безробітних склала 25% [8, с. 25; 19, с. 12]. Масштаби кризи багато в чому були і результатом неефективної економічної політики ЄС, коли економічна доцільність та економічний прагматизм поступилися місцем політичним амбіціям. В наслідок цього в зону євро були прийняті ряд країн за параметрами, які не відповідали критеріям даного рівня інтеграції. Це в повній мірі можна віднести і до масштабного розширення ЄС 2004 р. Заручниками такої політики стали мільйони жителів, в першу чергу німці, французи, британці, які були головними бенефіціарами ЄС. Криза та її наслідки, які в цілому ряді країн ЄС не подолали й по теперішній час, стали приводом засумніватися в правильності політики Брюсселя, здатності адекватно реагувати на сучасні виклики в умовах глобальної економічної та фінансової системи з одного боку. З іншого – викликав кризу довіри до інтеграційної політики, похитнувши домінуючі як в суспільній свідомості так і в свідомості частини політичних еліт уявлення про ЄС, як структури яка реалізує ідею європейської єдності, можливості бути гарантом їх економічного благополуччя та процвітання, породивши значні сумніви в необхідності інтеграції та її переваги перед іншою тенденцією – зміцнення національного суверенітету.

Таким чином, в даному випадку зовнішній фактор був посилений за рахунок не ефективною політики ЄС. Глобалізація актуалізувала проблему збереження культурної та національної ідентичності, що за переконанням громадян ЄС можливо в межах суверенної та національної держави. Значна кількість населення не бажають приносити національні інтереси в жертву цілям поглиблення загальноєвропейської єдності. В грудні 2016 р. в десяти країнах ЄС 50% громадян заявили, що ЄС повинен повернути країнам-членам частину своїх владних повноважень [18]. Соціологічне дослідження, яке було проведено в 28 країнах ЄС показало, що 45% європейців бачать в глобалізації загрозу своїм країнам [20].

Економічна криза та її наслідки створили сприятливі умови для розширення впливу євроскептицизму в суспільній свідомості, про що свідчить динаміка росту недовіри до ЄС. Якщо в 2007 р. за результатами соціологічних опитувань довіру до ЄС відчували 57% населення, то вже в 2012 р. цей показник склав 33%.

Таблиця 1. Динаміка росту недовіри до ЄС (Таблиця складена на основі даних Євростату) [14].

№ п/п	Країна	2007, %	2012, %
1	Польща	18	42
2	Італія	28	53
3	Франція	41	56
4	Німеччина	36	59
5	Великобританія	49	69
6	Іспанія	23	72

Другим зовнішнім фактором, який став потужним каталізатором розвитку мейстріму євроскептицизму стала міграційна криза яка розпочалась в 2014-2015 рр. і фактично продовжується в менш гострій фазі і сьогодні. За оцінками експертів це сама масштабна криза, яка пов'язана з мігрантами після Другої світової війни [11, с. 28; 17]. Причиною став мільйонний потік некерованих біженців зі Сходу та арабських країн, як наслідок «кольорових революцій», війни в Сирії та Іраку, дій ІДІЛ. До кінця 2016 р. їх кількість склала 3 мільйона чоловік, а до 2020 р. за прогнозами кількість мігрантів може скласти 50 мільйонів [11, с. 28; 17]. Ще до її початку їх кількість складала від 15 до 20 мільйонів, більшість з яких були мусульманами та зберігали духовні цінності, звичаї, культуру своїх країн [12, с. 324], що змусило лідерів ЄС говорити про крах політики мультикультуралізму.

Некерований потік мігрантів в 2014 – 2015 рр. фактично поставив ЄС на грань колапсу, продемонстрував повний провал міграційної політики Брюсселю та його повну безпомічність, неспроможність у вирішенні даної проблеми [3, с. 23]. В цих умовах саме національні держави взяли на себе роль вирішення виниклого виклику, закриваючи кордони, посилюючи міграційне законодавство, відмовляючись приймати біженців за квотами, визначеними ЄС [3 с. 23], що характерно для країн Східної та Центральної Європи, які закрили свої держави для біженців зі Сходу.

Міграційна криза призвела до загострення проблеми безпеки на території європейських країн, стрімко загострилась діяльність ІДІЛ, яка здійснила понад десятка терористичних актів, що призвели до багаточисельних жертв. В цілому ряді країн спостерігається збільшення злочинів, які здійснюють мігранти. В умовах непростої економічної ситуації значна частина населення не бажає, щоб податки, які вони платять витрачались на утримання біженців, а це сотні мільйонів євро. Мігранти спровокували зростання вкрай правих реваншистських сил, які отримали певну підтримку серед частини населення. Раніше толерантне демократичне європейське суспільство, яке було засновано на європейській ідентичності, в основу якої покладені загальнолюдські цінності, права та свободи особистості, терпимість та толерантність, стало давати тріщину [3, с. 24].

Міграційна криза створила основу для формування нового типу масових рухів прикладом якого може слугувати PEGIDA в Німеччині, яка трансформувалась в політичну партію «Альтернатива для Німеччини». Результати виборчих кампаній 2015-2018 рр. впевнено продемонстрували зростання впливу політичних партій для яких мейнстрім євроскептицизму був взятий за основу їх програмних установок та практичної діяльності, що повністю відповідало потребам та сподіванням електорального поля.

До зовнішніх факторів, менш значимих за своїм впливом, але які відіграють певну роль в розширенні євроскептицизму необхідно віднести і наслідки Української кризи, які якісно змінили відносини ЄС та Росії, яка була важливим торгівельно-економічним партнером. Фактичний розрив торгівельно-економічних відносин, внаслідок санкційної війни веде до колосальних економічних втрат для обох сторін. Для Європи вони складають приблизно 450 мільярдів євро. В умовах рецесії, в якій знаходиться більшість країн, розрив цих зв'язків відчувається особливо гостро, страждають цілі країни та регіони. Особливо ці втрати відчутні для Італії та Франції. Для євроскептиків у своїй більшості неприйнятним є також і характер євроатлантичних відносин, особливо політика Д. Трампа, яка вимагає збільшити свій бюджет на військові витрати та довести його до 2% ВВП. Більша частина громадян ЄС не готова поступитися своїми економічним та фінансовим благополуччям заради вимог Д. Трампа. Все це створює основу для критики ЄС, веде до укріплення позицій євроскептиків, які як правило, розглядають зовнішню політику ЄС через призму національних інтересів країн, яку вони представляють.

Наряду із зовнішніми факторами, розвитку євроскептицизму сприяє цілий комплекс причин, пов'язаних з внутрішньою політикою, яку реалізує ЄС і тими тенденціями які розвиваються всередині країн членів цієї інтеграційної структури. Ці причини криються практично у всіх сферах життя європейського суспільства в межах просторово-територіальної структури ЄС - в першу чергу політичною кризою ЄС, як унікальної міжнародної структури. Першим моментом став провал Європейської Конституції, сьогодні він пов'язаний з кризою легітимності європейської політичної системи, з «демократичним дефіцитом», який був викликаний бюрократизацією наднаціональних структур. Серед громадян ЄС 53% впевнені в тому, що їх голос не чутий в Брюсселі і вони не мають можливості впливати на прийняття там рішень [2, с. 33].

Довгий час експерти відносили унікальність досвіду ЄС до його досягнень, що його учасникам вдалось виробити принципи та створити механізми, за допомогою яких забезпечувалась рівновага між спільними та національними, регіональними інтересами [4, с. 872], що багато в чому визначалось успішністю процесу конвергенції напрямків на досягнення вирівнювання рівня розвитку не тільки країн-членів ЄС, але й всіх регіонів, які входять до цих країн. Сьогодні масштабне розширення та економічна криза 2008 р. призвели до різкого загострення проблеми неоднорідності ЄС, яка носить подвійний асиметричний характер сутність якої полягає в тому, що існує розрив у рівні розвитку 28 держав з одного боку. З іншого - це дисгармонія між валютним союзом та фактично автономною національною економічною політикою країн, які до нього не входять.

В якості подолання такої ситуації Брюссель, висунув ідею розвитку інтеграційних процесів у різних варіантах, так звану концепцію двох швидкостей. Це викликало вкрай негативну реакцію з боку країн другого швидкісного рівня, які оцінили це в якості своєї дискримінації, а колосальний розрив в рівнях розвитку сьогодні приводить частину населення цих країн та їх політичні еліти до висновку, що європейська інтеграція йде на шкоду їх національній економіці [1, с. 61].

Неоднорідність ЄС не закінчується відмінністю в рівні соціально-економічного розвитку. Його учасники різко відрізняються по цілому ряду параметрів – за якістю політичних систем, по культурі, менталітету, відмінністю в історико-культурному розвитку, історичній пам'яті. Все це веде й до різного розуміння та оцінок національних інтересів та пріоритетів, значущості таких традиційних цінностей як національна чи етнічна приналежність, національна держава, національний суверенітет.

В європейських країнах наростають націоналістичні настрої, які в цілому не обумовлені інтеграцією, проте не дивлячись на їх походження, вони посилюють негативне відношення населення до звуження сфери повноважень національних властей, що сприймається як здача національного суверенітету [12, с. 221].

Пріоритет національних цінностей та національного суверенітету перед цінностями ліберальної демократії сьогодні демонструють країни Центральної та Східної Європи [7]. Ерозія національного суверенітету веде до зростання сепаратизму, як самої радикальної форми євроскептицизму, та як самостійної течії, яка має в ряді європейських країн глибокі історичні коріння. Сьогодні в рамках ЄС нараховується десятки осередків сепаратизму.

Кількість сепаратистських партій, рухів, організацій приближується до 200, які діють як легально так і нелегально [10]. Найбільш яскраво сепаратизм в Європі проявився в Каталонській кризі, прагненні Гренландії відділитися від Данії, Шотландії від Великобританії, достатньо активно сепаратизм діє в Бельгії. Все це створює ту живильну основу звідки росте євроскептицизм, який перетворився сьогодні в фактор з яким неможливо не рахуватися. В тій чи іншій формі євроскептицизм сьогодні взятий на озброєння значною частиною політичних партій як лівого так і правого толку як один із основних постулатів їх програм. Ряд таких партій сьогодні знаходяться при владі в Данії, Норвегії. Яскравим прикладом значимості та ролі євроскептицизму в політичному ландшафті ЄС є успіх Альтернатива Німеччини, яка вийшла на третє місце за підсумками парламентських виборів в Німеччині в 2017 р.

Стійкість наростання євроскептичного тренду робить, як видається, більш туманними перспективи реалізації європроекту. Хоча Євросоюзу, і зокрема країнам Євросони, вдалося уникнути на певному етапі, економічної кризи, небезпеки дезінтеграції, яка загрожувала в цілому ідеям європейської єдності завдано великої шкоди. У масовій свідомості широко поширений потяг не до «більшої», а до «меншої» Європи. Євросоюз перетворився, за оцінкою деяких експертів, в «хворого колоса на глиняних ногах» [15]. І сьогодні (а мабуть, і в доступному для огляду майбутньому) реальною метою європейських політичних еліт може бути аж ніяк не поглиблення інтеграційного процесу, а лише збереження досягнутого на цьому шляху рівня і протидія тенденціям реставрації національно-державних суверенітетів [5, с. 27].

Список використаної літератури

1. Арбатова Н.К. Будущее европейской интеграции в контексте внутренних и внешних вызовов / Н.К. Арбатова // Мировая экономика и международные отношения. – 2017. – Т.61. - №10. – С.57-65. ; Arbatova N.K. Budushchee evropeyskoy integratsii v kontekste vnutrennikh i vneshnikh vyzovov / N.K. Arbatova // Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya. - 2017. - t.61. - №10. - P.57-65.

2. Арбатова Н.К. Кризис и Европейский Союз : политический аспект / Н.К. Арбатова // Мировая экономика и международные отношения.– 2012. - № 11. – С. 33 – 42. Arbatova N.K. Krizis i Yevropeyskiy Soyuz : politicheskiy aspekt / N.K. Arbatova // Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya. - 2012. - №11. - P.33 - 42.

3. Арбатова Н.К. ЕС перед вызовом миграционного кризиса. Позиция европейских стран / Н.К. Арбатова. - М.: ИМЭМО РАН, 2016. – 52 с. ; Arbatova N.K. YeS pered vyzovom migratsionnogo krizisa. Pozitsiya evropeyskikh stran / N.K. Arbatova. - М.: ИМЭМО РАН, 2016. – 52 с.

4. Борко Ю.А. Некоторые уроки европейской интеграции / Ю.А. Борко // Вестник Российской академии наук «Наука и общество». - 1993. – т. 63. - № 10. - С.867 - 877. ;

Borko Yu.A. Nekotorye uroki evropeyskoy integratsii / Yu.A. Borko // Vestnik Rossiyskoy akademii nauk «Nauka i obshchestvo». - 1993. - t. 63. - № 10. - S.867 - 877.

5. Вайнштейн Т. Трансформация западноевропейского политического ландшафта и институционализация антисистемной политики / Т. Вайнштейн // Международная экономика и международные отношения. - 2018. - №5. - Т. 62. - С.17 - 28. ; Transformatsiya zapadnoevropeyskogo politicheskogo landshafta i institutsionalizatsiya antisistemnoy politiki / T. Vaynshteyn // Mezhdunarodnaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya. -2018. - №5. - Т. 62. - Р.17 - 28.

6. Евроскептицизм: новый фактор европейской политики. [Электронный ресурс] - Режим доступа : https://www.researchgate.net/publication/320130833_Evroskepticizm_novyj_faktor_evropejskoj_politiki. ; Yevroskeptitsizm: novyy faktor evropeyskoy politiki. [Yelektronniy resurs] - Rezhim dostupu : https://www.researchgate.net/publication/320130833_Evroskepticizm_novyj_faktor_evropejskoj_politiki.

7. Крастев І. Антиліберальна революція у Східній Європі / І. Крастев. [Электронный ресурс] - Режим доступа : <https://zbruc.eu/node/79307>. ; Krastev I. Dovhyi shliakh do demokratychnoho zanepada / I. Krastev. [Yelektronniy resurs] - Rezhim dostupu : <https://zbruc.eu/node/79307>.

8. Рябіні Є. Брексітизація Європейського Союзу / Є. Рябіні // Зовнішні справи. - 2016. - № 11. - С. 24-27. ; Riabini Ye. Breksityzatsiia Yevropeiskoho Soiuzu / Ye. Riabini // Zovnishni spravy. - 2016. - №11. - P.24-27.

9. Семенко, И. От проекта элит к массовой политике: вызовы политизации европейской интеграции / И. Семенко, Н. Прохоренко // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2015. – № 7. – С. 29-40.; Semenکو, I. Ot proekta elit k massovoy politike: vyzovy politizatsii evropeyskoy integratsii / I. Semenکو, N. Prokhorenکو // Mirovaya ekonomika i mezhdunar. otnosheniya. – 2015. – № 7. – S. 29-40.

10. Сепаратизм в политической жизни современной Европе. [Электронный ресурс] - Режим доступа : <http://www.instituteofeurope.ru/images/uploads/doklad/318.pdf>. ; Separatizm v politicheskoy zhizni sovremennoy Yevrope. [Yelektronniy resurs] - Rezhim dostupu : <http://www.instituteofeurope.ru/images/uploads/doklad/318.pdf>.

11. Шейнис В. Политические системы Европейского Союза перед новыми вызовами / В. Шейнис // Мировая экономика и международные отношения. - 2017. - №2. - Т. 62. - С.23-32. ; Sheynis V. Politicheskie sistemy Yevropeyskogo Soyuzа pered novymi vyzovami / V. Sheynis // Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya. - 2017. - №2. - Т. 62. - P.23-32.

12. Хантингтон С. Столкновения цивилизаций / С. Хантингтон. - М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. - 603 с. ; Khantington S. Stolknoveniya tsivilizatsiy / S. Khantington. - М.: ООО «Izdatelstvo AST», 2003. - 603 s.

13. Grygiel J. The return of Europe's Nation-States. The Upside to the EU's Crisis / J. Grygiel // Foreign Affairs. - 2016. - Vol. 95. - №. 5. - P. 94-101.

14. Standard Eurobarometer. Public opinion in the European Union/ Report/ №78. Autumn 2012. P.14. [Electronic resource] – Mode of access : http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb78/eb78_publ_en.pdf.

15. State of the Left. [Electronic resource] – Mode of access : <http://www.policy-network.net/news/4008/State-of-the-Left>.

16. Hooghe I., Marks G. Sources of Euroscepticism / I.Hooghe, G. Marks // Acta Politica.- 2007.- vol.42. - №.2.- P. 119-127.

17. Ray M. Euroscepticism / M.Ray. [Electronic resource] – Mode of access : <https://www.britannica.com/topic/Euroscepticism>.

18. Rainers Th., Goodwin M., Cutts D. The Future of Europe : Comparing Public and Elite Attitudes / Th.Rainers, M.Goodwin, D.Cutts. [Electronic resource] – Mode of access : <https://www.chathamhouse.org/publication/future-europe-comparing-public-and-elite-attitudes>.

19. Taggart P., Szczerbiak A. Introduction: Uproosing Europe? The politics of Euroscepticism in Europe / P.Taggart, A. Szczerbiak // Oxford University Press. - 2008. - PP.1-15.

20. Vries C. Hoffmann I. Fear not values. public opinion and the populist vote in Europe / C.Vries. [Electronic resource] – Mode of access : https://www.bertelsmannstiftung.de/fileadmin/files/user_upload/EZ_eupinions_Fear_Study_2016_ENG.pdf.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2018 р.

N. Gavrilova, K. Karaman

EUROSCEPTICISM: REASONS FOR BECOMING AND DEVELOPMENT

The article is devoted to the problem of Euroscepticism. The author reveals the history of this term and its content at the present stage. The article focuses on the disclosure of the factors behind to the appearance of Euroscepticism in the EU and its transformation from a marginal phenomenon into an ideology and political force, that present in government bodies in a number of European countries and has significant support in the electoral field. This judgment is confirmed by the election campaigns of 2014-2018 in European countries. The article is given a typology of factors that led to this process. The external factors include globalization, global economic and migration crises. The internal factors include the actions of the EU leadership. An example of this was the failure of the Brussels migration policy, when national states were forced to solve the problem of migrants at the national level. «The shortage of democracy» is a manifestation of a high degree of bureaucracy of the national structures of the European Union, their estrangement from the needs of EU citizens. Most EU citizens consider that their voice is not heard in Brussels and they do not affect decision making. The author also describes the reasons for the growing distrust of the EU. This is due to disbelief in the ability of Brussels to respond adequately to security challenges and threats. The results of the research of the factors affecting on the development of euroscepticism make it possible to make a conclusion that euroscepticism has become a real threat to the process of integration and the future of the EU.

Key words: Euroscepticism, European Union, crisis, migration, integration.